

dr hab. Barbara Klich-Kluczevska, prof. UJ
Instytut Historii
Zakład Antropologii Historycznej
Uniwersytet Jagielloński
Ul. Gołębia 13
31-007 Kraków
barbara.klich-kluczevska@uj.edu.pl

Kraków, 20 września 2022 r.

Ocena dorobku naukowego dr. Piotra Jacka Krzyżanowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem monografii „Między przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną Państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964-1989” (Gorzów Wielkopolski: Akademia im. Jakuba z Paradyża, 2021), wskazanej jako główne osiągnięcie.

Podstawa prawna oceny dorobku Habilitanta:

art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018” (Dz. U. z 2020 r., poz. 85 z późniejszymi zmianami). Stanowi ona, że stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub
 - c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
- 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Dr Piotr Jacek Krzyżanowski ukończył studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Już wówczas, pod opieką naukową prof. Lecha Falandysza rozpoczął prace badawcze nad sytuacją polskich Romów¹. Jego praca magisterska była poświęcona „Analizie życia Cyganów zamieszkałych na Ziemi Lubuskiej od strony ich konfliktu z prawem karnym” (1990). W 2007 roku Habilitant rozpoczął studia doktoranckie w Instytucie

¹ Idąc śladem Habilitanta w recenzji będę używać wymiennie pojęć Romowie i Cyganie.

Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, a w centrum jego zainteresowanie znalazły się dzieje polskich Romów w powojennej Polsce. Efektem podjętych wówczas badań prowadzonych pod opieką prof. dr. hab. Janusza Farysia była rozprawa „Cyganie w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski 1945-1964”, obroniona w 2011 roku, która doczekała się publikacji w firmie książkowej. Jednocześnie już w 2007 roku Habilitant związał swoje życie zawodowe z Państwową Wyższą Szkołą Zawodową (dzisiaj Akademia im. Jakuba z Paradyża) w Gorzowie Wielkopolskim (Instytut Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego/następnie Wydział Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego), początkowo jako asystent, a od 2011 – jako adiunkt. Jako pracownik Akademii Habilitant kontynuował badania dotyczące dziejów Romów. Były one przede wszystkim związane z problematyką sytuacji tej mniejszości narodowej w Polsce Ludowej, wprost - z przygotowaniem recenzowanej tutaj rozprawy habilitacyjnej. Jednocześnie Habilitant przekraczał chętnie cezury wyznaczone dziejami PRL. Z jednej strony podejmował problematykę romską w kontekście badań nad dwudziestolecie międzywojennym i II wojną światową (polityka rasistowska wobec Sinti i Romów), z drugiej strony – zapewne także w związku z miejscem zatrudnienia – skupiał swoją uwagę na polityce wobec mniejszości romskiej w III RP oraz różnych aspektach wielokulturowości w Europie Środkowo-Wschodniej i Północnej.

O ile publikacje dotyczące kwestii romskiej w PRL były przede wszystkim efektem badań indywidualnych, pozostałe zagadnienia pozostające w spektrum zainteresowań dr. Krzyżanowskiego były często podejmowane przez zespoły badawcze, których był członkiem. Chodzi tutaj przede wszystkim o badania nad innymi mniejszościami narodowymi i etnicznymi w Polsce: Tatarami, Karaimami, Łemkami i Ukraińcami. Od 2011 roku kieruje pracownią Badań nad Mniejszościami Narodowymi i Etnicznymi, która pozostaje pod patronatem Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Wśród najbardziej charakterystycznych cech pracy Habilitanta należy wymienić:

- konsekwencję badawczą: Habilitant od początku swojej kariery poświęca uwagę historii mniejszości romskiej w Polsce
- koncentrację na szeroko zakrojonych kwerendach archiwalnych
- próby wprowadzania do warsztatu refleksji z zakresu antropologii kulturowej i socjologii
- nacisk na szeroką popularyzację wiedzy o historii Romów w regionie

-budowanie współpracy międzyinstytucjonalnej z ważnymi polskimi ośrodkami, których badania koncentrują się m.in. na problematyce mniejszości (Instytut Sławistyki PAN czy Instytut Pamięci Narodowej)

- powściągliwość, jeżeli chodzi o współpracę międzynarodową oraz minimalne wykorzystanie pokaźnego dorobku innych historiografii narodowych, czy też historiografii światowej w obszarze studiów historycznych nad europejskimi Romami.

I Ocena monografii naukowej „Między przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną Państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964-1989”

Historia polskich Romów w powojennej Polsce nie cieszy się szczególnym zainteresowaniem historyków i historyczek. Poza ustaleniami poczynionymi w obrębie szerszych badań nad mniejszościami oraz analizą zjawisk o charakterze lokalnym, dotychczasowe opracowania dotyczyły przede wszystkim akcji osiedleniowej Romów oraz przełomowego roku 1964. Fundamentalnymi opracowaniami pozostawały także niemal zawsze publikacje Jerzego Ficowskiego oraz antropologów kultury: Lecha Mroza czy Ewy Nowickiej, by wymienić tylko najbardziej znanych. W tym kontekście dorobek dr. Piotra Krzyżanowskiego jest i będzie bardzo ważny, tak jeżeli chodzi o przedstawioną do oceny monografię jak i inne opracowania dokumentujące m.in. (choć warto podkreślić, że nie tylko) różne aspekty badań nad polskimi Romami. Choć przedstawiona do oceny monografia nie jest bez wad, to już na wstępie mogę z przekonaniem stwierdzić, że stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny historia. Postaram się niżej przedstawić argumenty na rzecz takiej oceny, by następnie przejść do pewnych wątpliwości związanych z niektórymi тезami stawianymi przez dr. Krzyżanowskiego.

Bezwzględnie podstawową i najistotniejszą z punktu widzenia wartości recenzowanej książki jest zgromadzony przez Habilitanta materiał źródłowy. Analizę oparto na bardzo szerokiej kwerendzie archiwalnej, przeprowadzonej między innymi w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, archiwach ministerstw, dwudziestu archiwach państwowych w całej Polsce, Instytucie Pamięci Narodowej, Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie czy Narodowym Archiwum Cyfrowym, gdzie zgromadzone są materiały audiowizualne ze zbiorów Jerzego Ficowskiego. Ponadto Autor przeprowadził wywiady z dziesięcioma świadkami, przede wszystkim reprezentantami badanej społeczności. Jest to o tyle ważne, że pokazanie perspektywy bohaterów jest ze względu na kulturową specyfikę badanej mniejszości ogromnie utrudnione. To

bogactwo w dużej mierze niewykorzystanych dotąd źródeł stało się dla Habilitanta podstawą dla rekonstrukcji polityki wobec Romów, czy też – jak konsekwentnie pisze Autor stosując nomenklaturę stosowaną przez członków grupy – polskich Cyganów.

Autora interesowały przede wszystkim czynniki, jakie wpłynęły na decyzje władz o przymusowym osiedleniu Cyganów i ich asymilacji, przebieg działań asymilacyjnych oraz ich efekty. Praca jest kontynuacją, jak już podkreśliłam rozprawy doktorskiej Habilitanta, co podkreśla dodatkowo szata graficzna książki oraz tytuł nawiązujący do poprzedniej rozprawy. Niemniej jednak moim zdaniem różni się od niej zasadniczo. Rozprawa doktorska była oparta na fundamentach badań kulturowych i nie proponowała chronologicznego spojrzenia na zmiany w sytuacji Romów po 1945 roku. W wypadku recenzowanej monografii pomimo odwołań do wykorzystywanych już wcześniej teorii socjologicznych i antropologicznych (koncepcja antagonizmu kulturowego Floriana Znanieckiego i koncepcja naznaczenia społecznego Howardsa Beckera), może być ona zaliczona do grupy klasycznych, wręcz pozytywistycznych (z zastrzeżeniem, że pojęcie to jest siłą rzeczy uproszczeniem) opracowań historiograficznych. Zasadniczo chronologiczna narracja jest oparta na szkieletcie zbudowanym ze zgromadzonych przez Habilitanta, podkreślmy w tym miejscu - bardzo cennych materiałów archiwalnych. W tym kontekście wszelkie inne materiały, np. historia mówiona czy materiały filmowe, stanowią dla Autora raczej ilustrację, a nie istotny przedmiot analizy. Bez wątplenia w tym sensie książka jest bardzo cennym tak dla czytelników, jak kolejnych badaczy punktem odniesienia jako źródło wiedzy faktograficznej na temat polityki socjalistycznego państwa wobec Romów i jej dalekosiężnych skutków. Analiza źródłowa dowodzi przede wszystkim dwóch podstawowych tez: o bezwzględnych, siłowych rozwiązaniach służących zatrzymaniu wędrownego życia polskich Cyganów oraz porażki, jeżeli chodzi o politykę asymilacyjną państwa wobec tej mniejszości. Jak pisze dr Krzyżanowski: *Mimo presji władz, życie Cyganów przebiegało poza państwem i jego strukturami. Może o tym świadczyć przykład sporadycznie zawieranych przez Cyganów małżeństw w urzędach stanu cywilnego* (s. 387).

Autor koncentruje się w pracy na kilku najistotniejszych jego zdaniem aspektach polityki państwa wobec Cyganów: począwszy od akcji osiedleńczej zapoczątkowanej „zatrzymaniem taborów” w 1964, przez działania podejmowane przez państwo na rzecz asymilacji (tutaj wskazano kolejno kwestie warunków mieszkaniowych, pracy, służby wojskowej, edukacji, opieki zdrowotnej oraz życia kulturalnego). Kolejne dwa rozdziały są poświęcone konfliktowi „Cyganie-

państwo” oraz „Cyganie-zbiorowość większościowa” a także „przestępczości wśród Cyganów”.

Chciałbym w tym miejscu zatrzymać się na dwóch ostatnich rozdziałach, które bardzo wyraźnie pokazują pewne założenia metodologiczne i historiograficzne towarzyszące analizie, które wymagają szerszego komentarza. O analizie decyduje – co zrozumiałe w kontekście badanej grupy - z jednej strony przewaga materiałów proveniencji instytucjonalnej (w tym materiałów wytworzonych przez Milicję Obywatelską czy służbę bezpieczeństwa) oraz bardzo wyraźny dwubiegunowy podział państwo-społeczeństwo. Ta bardzo ostra granica powoduje, że Autor chociaż stara się podejmować w książce problem relacji między Cyganami i polską większością to zdecydowanie dominuje przekonanie, że konflikt przebiega między badaną grupą a zupełnie oderwanymi od społeczeństwa strukturami administracyjnymi czy policyjnymi. To wiąże się z jeszcze jedną bardzo mocną tezą, która niejako pośrednio wybrzmiewa w rozdziale drugim i trzecim pracy, tzn. tezą o dobrych relacjach między ludnością polską i polskimi Cyganami do 1964 roku oraz równie ważny wniosek o narzuconym z zastosowaniem narzędzi propagandowych negatywnym wyobrażeniu Roma/Cygana wśród polskiego społeczeństwa w II połowie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Co prawda Autor wspomina, że propaganda została zbudowana na fundamencie stereotypowych wyobrażeń obecnych w polskiej kulturze, szczególnie wiejskiej, ale koncentruje się przede wszystkim na sile przekazu propagandowego. Moim zdaniem w książce nie przedstawiono wystarczająco silnych argumentów źródłowych na korzyść wymienionych tez. Generalnie wydaje się, że jako element determinujący sytuację Cyganów w dobie tzw. późnego PRL ten aspekt wymaga osobnych badań.

Druga kwestia warsztatowa, którą chciałabym podnieść to brak kontekstualizacji, w tym tak szerszego kontekstu międzynarodowego, jak – kontekstu dziejów społecznych PRL. Autor zastosował metodę wyodrębnienia tematyki romskiej z szerokiego kontekstu dziejów społecznych czy też społeczno- politycznych Europy i Polski, co utrudnia wieloaspektowe oceny pewnych zjawisk historycznych i stawia „sprawę romską” niejako poza szerszym kontekstem historycznym. Jest to zauważalne już na poziomie narracyjnym. Autor w analitycznej części pracy cytuje niemal tylko źródła, nie biorąc pod uwagę ani opracowań na temat transformacji społecznej w PRL ani też bardzo dzisiaj już licznych opracowań na temat sytuacji Romów w krajach Europy Środkowo- Wschodniej epoki powojennej, o Europie nie wspominając. O ile nie zmieniłoby to zasadniczo chronologii wydarzeń prezentowanych w książce,

mogłoby zaważyć na ocenach polityki państwa czy postaw społecznych. Pierwszą i zasadniczą kwestią jest konieczność refleksji nad dalekosiężnymi skutkami nowoczesności, a więc: masowej edukacji, polityk pełnego zatrudnienia, rozwoju państwa opiekuńczego, urbanizacji i industrializacji w krajach bloku wschodniego, czyli przemiany krajów w przeważającej mierze rolniczych w kraje o przewadze kultury miejskiej. Podobnie szerszy, nie tylko krajowy wymiar miała tzw. polityka określana czasem mianem zwrotu ku socjalistycznym rządów prawa, czyli kontroli społecznej nie poprzez wskazywanie „wroga ludu” charakterystycznej dla epoki stalinowskiej, ale drobiazgowego opisu prawnego antyspołecznych zachowań, które pozwalały na „utrzymanie społeczeństwa w porządku”. Do szerokiego katalogu „dewiacji społecznych” zaliczano cały szereg zjawisk: od alkoholizmu, przez chuliganizm, aż po zakłócanie porządku publicznego czy nieuzasadnione przemieszczanie się. Książka dr. Krzyżanowskiego dowodzi, że podobnie jak w innych krajach bloku komunistycznego ta konkretna polityka umożliwiała skuteczne (przynajmniej do pewnego stopnia) sterowanie mniejszością romską. Za transformacją prawa szła przykładowo praktyka masowego „katalogowania” Cyganów przez funkcjonariuszy milicji, a w konsekwencji – niezamierzona ich kryminalizacja w latach sześćdziesiątych.

Nie zwrócono także moim zdaniem dostatecznej uwagi na szerszy, globalny kontekst ograniczenia mobilności Romów w krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz działań administracyjnych stanowiących barierę dla wędrowek w tym samym czasie w Europie Zachodniej. A co za tym idzie, nie zadano pytania o to, co stanowiło o polskiej specyfice polityki wobec Cyganów? I czy w ogóle Polska w jakiś sposób wyróżniała się na tle innych krajów (poza, przykładowo, liczebnością tej społeczności). Znakomite badania nad sytuacją Romów w Czechosłowacji (zob. np. Celia Donert, *The Rights of the Roma: The Struggle for Citizenship in Postwar Czechoslovakia*, New York 2017) pokazują złożony proces negocjacji społecznych, które towarzyszyły uchwalaniu ustaw mających narzucać Romom osiadły tryb życia w drugiej połowie lat pięćdziesiątych w tym kraju. Chociaż bez wątplenia podczas ich uchwalania odwoływano się od wzorców radzieckich (ustawa z października 1956 roku), to ogromną rolę odgrywały ludowe protesty antyromskie zarówno na terenach wiejskich, głównie na Słowacji, jak w miastach przemysłowych, przede wszystkim w Ostrawie. Główny ideolog partyjny uzasadniał wprost konieczność wprowadzenia ograniczeń wędrowki skargami obywateli na romskich sąsiadów. Ponadto zrekonstruowane na podstawie raportów służb

bezpieczeństwa nastroje społeczne dały organom państwa bardzo konkretne narzędzia konstruowania propagandowej opowieści o „niebezpiecznym Cyganie”, w oparciu o „język ulicy”. Czy w tym wypadku polityka państwa polskiego wobec Cyganów była zupełnie odmienna? Nie ukrywam, że bardzo zabrakło mi tego pytania w pracy, nawet jeżeli odpowiedź potwierdzałaby tezę Habilitanta o odgórnym pomyśle polityki propagandowej. Podobnie, nie znajdziemy w pracy przewijającego się we współczesnej historiograficznej debacie o dziejach Romów w powojennej Europie wątku rasy i rasizmu. Co ciekawe sprawa ta pojawia się w cytowanych przez Autora źródłach proveniencji romskiej, ale kwestie te pozostają poza obszarem zainteresowania Habilitanta.

Wreszcie na koniec chciałabym zwrócić uwagę na jeszcze jeden problem, który wynika przede wszystkim z lektury rozdziału o przestępczości Romów. Myślę, że warto dokonać swoistej reinterpretacji źródeł proveniencji policyjnej zadając im pytania o sprawczość grupy. Wiele z opisanych w rozdziale zjawisk, przede wszystkim związanych z przemytem, a więc głównie handlem i nielegalnym przekraczaniem granicy, jest dzisiaj interpretowana z jednej strony w kategoriach siły społecznej grupy oraz jej odporności na próby odgórnego sterowania, z drugiej zaś kształtowania się szarej strefy przedsiębiorczości (ponownie pojawia się potrzeba kontekstualizacji). Przedstawione w rozdziale zjawiska, wymagające rozbudowanych działań logistycznych i prywatnej współpracy międzynarodowej stają w jawnej sprzeczności z opisem analizowanej grupy jako niezaradnej i zmarginalizowanej. Może warto więc zadać pytanie o Romów, jako grupę stosunkowo łatwo budującą relacje ponad granicami dzięki istniejącym związkom pokrewieństwa (Autor zwraca na to uwagę w kontekście zespołów artystycznych).

Na koniec chciałabym zaznaczyć, że lekturę książki znacząco ułatwiłaby pogłębiona redakcja tekstu. Niestety w pracy (szczególnie w pierwszej części) roi się od powtórzeń, błędów stylistycznych i literówek, które powinny zostać wyeliminowane na etapie pracy redakcyjnej.

II Ocena osiągnięć naukowych Habilitanta (poza głównym osiągnięciem zgłoszonym jako podstawa do wszczęcia procedury habilitacyjnej)

Od momentu uzyskania stopnia doktora dr Krzyżanowski, poza zrecenzowaną wyżej rozprawą habilitacyjną oraz książkową wersją rozprawy doktorskiej (która nie podlega w tym miejscu ocenie), opublikował jedenaście artykułów w czasopiśmie naukowych i trzydzieści rozdziałów w monografiach.

Ponadto był współredaktorem w wypadku jedenastu zbiorów studiów (jako jeden z dwóch, czterech a nawet pięciu redaktorów). Część z opublikowanych tekstów, jak przyznaje sam Habilitant stała się następnie częścią rozprawy habilitacyjnej. Niektórych ze wskazanych publikacji nie można zaliczyć do dyscypliny historia: np. *Świadomość konsumencka studentów PWSZ im. Jakuba z Pradyża w Gorzowie (...)* czy *Stereotyp Cygana (Roma) na podstawie badań studentów...* Aż dziewięć rozdziałów Autor opublikował w monografiach wydanych pod własną redakcją. Zestawienie pokazuje ponadto, że Autor publikuje chętnie w czasopismach lokalnych (np. „Studia- konteksty pogranicza”, „Karpackij Kraj, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”) i tomach ukazujących się w dobrze mu znanych środowiskach badawczych (Instytut Pamięci Narodowej, Instytut Slawistyki). To siłą rzeczy ogranicza zasięg oddziaływania Jego prac. Do pewnego stopnia wybraną strategię upowszechniania dorobku przede wszystkim w środowisku lokalnym potwierdza zestawienie prezentacji konferencyjnych. Niemal połowa wystąpień Habilitanta odbywała się podczas konferencji organizowanych lub współorganizowanych przez macierzysty ośrodek. Niemniej jednak należy zaznaczyć, że dr Krzyżanowski prezentował także wyniki swoich badań w Toruniu, Poznaniu, Warszawie czy Białymstoku. Niestety wystąpień zagranicznych (poza współorganizowanymi przez Akademię im. Jakuba z Paradyża konferencjami w Iwano-Frankowsku), podobnie jak publikacji w językach konferencyjnych niemal nie ma. Konsekwencją takiej strategii jest mierzony liczbą cytowań niewielki realny zasięg Jego publikacji.

Artykuły i rozdziały w monografiach poświęcone tematyce historycznej, poza tymi które poszerzają tematycznie zagadnienia przedstawione w rozprawie habilitacyjnej (np. w wypadku traumy jako efektu przymusowego osiedlania i zakazu wędrówki; losów zespołów cygańskich, przede wszystkim zaś działań aparatu bezpieczeństwa PRL wobec Cyganów) dotyczą kilku kwestii, z których najistotniejszą wydają się badania nad mniejszościami muzułmańskimi w Polsce w kontekście tak polityki państwa w II połowie XX wieku, jak historii lokalnej: np. *Działalność Muzułmańskiej Gminy Wyznaniowej w Gorzowie Wielkopolskim w świetle materiałów archiwalnych [w:] Wschód muzułmański w ujęciu interdyscyplinarnym. Ludzie. Teksty. Historia* (Białystok, 2017). Co istotne, Autor wprowadził do obiegu naukowego materiały z zasobów Instytutu Pamięci Narodowej, które dotyczą mniejszości tatarskiej w Polsce (np. *Aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec Tatarów w latach 1950-1965 w świetle materiałów źródłowych zgromadzonych w zasobach Instytutu Pamięci Narodowej*

[w:] *Tatarzy w Polsce po 1945 roku. Historie. Religie. Tożsamość* (Gorzów Wielkopolski, 2016).

III Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i popularyzatorskie Habilitanta

Habilitant prowadzi od lat seminaria dyplomowe oraz pełni standardowe w systemie polskiego szkolnictwa role: opiekuna I roku czy członka Rady Wydziału. Osiągnięcia dydaktyczne dr. Krzyżanowskiego określiłabym jako umiarkowane. Prowadzi co prawda od 2007 roku zajęcia dydaktyczne w wielu obszarach (historia, historia administracji, historia wojskowości i bezpieczeństwa, prawo ochrony dziedzictwa kultury ochrona mniejszości), ale biorąc pod uwagę okres około piętnaście lat pracy dydaktycznej, zainicjowanie udziału w szkoleniach metodycznych Instytutu Pamięci Narodowej czy udział studentów w cyklicznie organizowanych i ogólnodostępnych wykładach trudno ocenić w kategoriach osiągnięcia. Wyróżnić można raczej udział Habilitanta w delegacji uczelni w Wildau, gdzie przygotowywano współpracę w ramach programu Erasmus oraz współtworzenie wystawy w Muzeum Grodu Santok.

Habilitant zdecydowanie lepiej czuje się na polu popularyzacji historii i kultury Romów, a także szerzenia wiedzy o historii lokalnej. Na tym polu także najlepiej wykorzystuje swoje umiejętności organizacyjne. Jest aktywnym członkiem, a także założycielem Stowarzyszenia Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Papuszy w Gorzowie Wielkopolskim, a w 2017 roku został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi za aktywną działalność zawodową i społeczną na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych. Od 2012 roku współorganizował bardzo liczne wydarzenia w kooperacji z uczelnią i/lub miastem Gorzowem oraz różnymi miejskimi instytucjami kultury i stowarzyszeniami. Wiele z tych wydarzeń miało charakter cykliczny, a dr Krzyżanowski występował zwykle w programie także jako prelegent (np. Tydzień z Papuszą, Międzynarodowy Dzień Romów). Bez wątplenia jest jednym z najważniejszych popularyzatorów wiedzy o Romach w regionie. Ponadto Habilitant uczestniczył m.in. w przedsięwzięciach organizowanych przez Regionalny Ośrodek Debaty Międzynarodowej (MSZ), a w ostatnich latach współkierował projektami ministerialnymi („Od stereotypów i uprzedzeń do poszanowania i tolerancji”, „Dobra administracja na rzecz Romów”). Warto w tym miejscu wymienić także publikacje popularnonaukowe zamieszczone na

łamach czasopisma DIALOG-PHENIBEN, kwartalnika społeczno-kulturalnego wydawanego przez Stowarzyszenie Romów.

Konkluzja

Mimo pewnych zastrzeżeń oraz uwag natury polemicznej w odniesieniu przede wszystkim do monografii stanowiącej główne osiągnięcie Habilitanta, nie mam wątpliwości, że dorobek dr Piotra Jacka Krzyżanowskiego spełnia wymagania ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* i upoważnia do nadania Habilitantowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

